

լինում են մայիսին, ամենից քիչ՝ օգոստոսին։ Ամառը Երևանում շոգ է (հուլիս-օգոստոսի միջին ջերմաստիճանն է 25), ձմեռը՝ ցուրտ (հունվարի միջինը՝ —6,4)։

Ամենաուժեղ տատանումները ձմռան ու ամռան միջև դիտվում են Արաքսի հովտում։ Ամռանն այստեղ նույնքան շոգ է, որքան արալա-կասպիական ցածրավայրում։ Մյուս կողմից ձմռանը, սառն օդի ելքի դժվարության հետևանքով, Արարատյան դաշտում է տեղավորվում անտիցիկլոնային շրջանը (Հայկական անտիցիկլոն)։ Շրջակա լեռներից Արաքսի հովիտն են ներխուժում սառը օդի հոսանքները, որոնք կանգնելով այնտեղ, ձմեռը դարձնում են բավականաչափ խստաշունչ։ Հունվարի միջին ջերմաստիճանն է —11,5-ից մինչև —8։

Ավելի տաք և մեղմ կլիմա ունի Տիգրիս գետի հովտում ընկած Աղձնիք նահանգը։ Այստեղ, Հայկական Տավրոսից հարավ, ձմռան միջին ջերմաստիճանն է 3—6։ Անձրևներ տեղում են նաև ձմռանը։

6. ՀՈՒԱՅՈՒՆ ԾԱԾԿՈՒՅԹԸ

Հայկական լեռնաշխարհի հողերի տեսակները պայմանավորված են երկրի ղոնալուծվածքով և ենթարկվում են ուղղահայաց ղոնալուծվածքի օրինաչափությանը։ Դա արտահայտվում է նրանով, որ Հայաստանում առկա են հողերի բոլոր տեսակները՝ սկսած անապատային և կիսաանապատային հողերից մինչև անտառային ու լեռնային մարդագետինների հողերը⁷⁷։

Լեռնաշղթաների կատարներին և բարձր լեռնագագաթների վրա կան իսկական ալպիական՝ սովորաբար շիկակարմիր և վարդագույն, քիչ մոխրակերպ տորֆային հողեր։

Մերձալպիական գոտում գերակշռում են հացահատիկային մարգագետինների սեահողային տիպի և բազմախոտ բույսերի շագանակագույն հողերը։

Բարձր լեռնային գոտում հյուսիսային և հարավային լանջերին հողերը շեշտակիորեն տարբերվում են միմյանցից։ Ալպիական գոտում հյուսիսային լանջերի հողերը, հարավայինների համեմատությամբ, ավելի մուգ, համարյա սև երանգների հասնող գույն ունեն։ Մերձալպիական գոտու հյուսիսային լանջերին գերակշռում են զարգացած, սեահողային տիպի հողերը, իսկ հարավային լանջերի հողերը խիստ խճուտ և քարքարոտ են։

Անտառային հողերը Հայկական լեռնաշխարհում քիչ են, բայց հնում նրանց գրաված տարածությունն ավելի մեծ է եղել։ Հայկական լեռնաշխարհի անտառային հողերին բնորոշ է մորֆոլոգիական թույլ արտահայտված մոխրակերպությունը։

Հայկական լեռնաշխարհում ամենից ավելի տարածված են տարբեր տեսակի տափաստանային հողերը, որոնք զբաղեցնում են հրաբխային սարահարթերի և հարթավայրերի տարածության մեծ մասը, ինչպես նաև լայն հովիտներն ու գոգավորությունները։ Տափաստաններին բնորոշ է իսկական (սեւագույն) սեահողը՝ կարբոնատների ցածր հորիզոնով։ Այդ շրջաններում տեղումներն ամենից ավելի առատ են՝ 500—550 մմ։

⁷⁷ Տե՛ս А. Л. Тахтаджян, Ботанико-географический очерк Армении, Тбилиси—Ереван, 1941.

Սրանցից վեր, մերձալսիական գոտուն ավելի մոտ, տիպիկ սևահոդերը գլխարկինում են հիմնադրված սևահոդերով:

Տափաստանային և անտառային հողերի միջանկյալ տեսակն են շագանակագույն և բաց շագանակագույն հողերը: Այս գոտում տեղումների տարեկան քանակը 350—400 մմ է:

Ավելի ցած՝ փետրախոտային կիսաանապատների գոտում շագանակագույն հողերը փոխվում են կիսաանապատային գորշ հողերի: Այս գոտում գեղակշռում են լավային հեղեղներից գոյացած ալիքավոր դաշտավայրերը, որտեղ գերակշռող են անգեղիտա-բազալտները և հրաբխային տուֆեր:

Արարատյան դաշտում, փետրախոտային կիսաանապատային գորշ հողերից ցած, ընկած են աղուտաբույսային տափաստանի բաց-գորշավուն հողերը: Սա արդեն ալյուվիալ նստվածքների և խիստ չորային կլիմայի շրջանն է: Տեղումների տարեկան քանակն է 300 մմ:

Ցամաքային կլիմայի պայմաններում կենտրոնական հրաբխային սարահարթի հովիտներում ու դաշտավայրերում հողային ծածկույթը ձևավորվում է գերազանցապես ջերմային հողմահարման առկայության պայմաններում: Անձրեաշրերը հեշտությամբ քայքայում են գիպսաբեր լճային և հրաբխային սերիաների փխրուն, երրորդային նստվածքները: Նշված պրոցեսների գործունեության հետևանքով լեռներից շատերի լանջերը խիստ քայքայված են: Նրստվածքների քայքայման պատճառով մերկացած լանջերը հաճախ կարստային տեղիք են ստանում⁷⁸: Բարձր լեռնային գոտիների մթնոլորտային տեղումների ջրերից գոյանում են ժամանակավոր լեռնային գետակներ՝ հեղեղներ, որոնք ցած, դեպի լեռնային զանգվածի ստորոտները, դաշտավայրերն ու գոգահովիտներն են քշում հողմահարումից լանջերի վրա կուտակված գոյացումները: Այս ամենի հետևանքով այդ վայրերում ձևավորվում են բերովի հողատեսակների հովհարաձև նստվածքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձր բերրիությամբ⁷⁹: Այդ պատճառով էլ անհիշելի ժամանակներից ի վեր «հովիտ» (ուրարտերեն խուբի) կոչվող այն ընդարձակ կիրճերից դուրս եկած նստվածքները, Հայկական լեռնաշխարհի երկրագործական կենտրոններն էին: Հենց այդ հովիտներում էր կենտրոնացած երկրագործ ազգաբնակչության հիմնական մասը:

Այգեգործության և խաղողագործության զարգացմանը հատկապես նպաստում են արևահայաց լեռնալանջերի հողային նստվածքները: Հայ հողագործը արևահայաց լանջերը յուրացնում էր դարավանդներ սարքելու միջոցով: Նա ապահովում էր լեռնալանջի հողը հեղեղումներից և նախադրյալներ ստեղծում բերրի հողի կուտակման համար: Դարավանդային հողագործությունը «նորք» կոչվող այս յուրացված հողերում, հայտնի էր դեռևս ուրարտական շրջանում, Վանա լճի առափնյա մասերում, և մինչև օրս էլ պահպանում է իր գոյությունը պատմական Հայաստանի ողջ տերիտորիայում:

Այս պատճառով էլ գյուղատնտեսական տեսակետից լեռնալանջերը երկու տեսակի էին՝ «արեգունի» և «ծմակ»: Վերջիններս կարող էին պիտանի լինել միայն անասնապահության համար:

⁷⁸ Տե՛ս С. Н. Матвеев, Турция (Азиатская часть—Анатолия), физико-географическое описание, էջ 47—48:

⁷⁹ Տե՛ս С. Н. Матвеев, նույն տեղում, էջ 49: